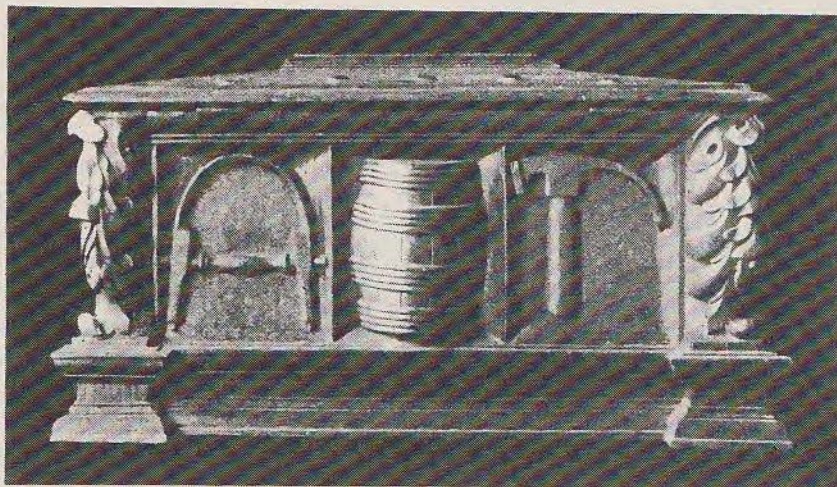

DE MERKEN: PASSER EN BEUGEL

door Lodewijk van Duuren

In een gidsje van het Gronings Museum uit 1916 staat een foto van de gildeschreen of -kist van het kuipersgilde (afb. 1).

Interessant zijn de drie afbeeldingen op de kist die alle drie overeenkomen met bestaande pijpenmerken. Het rechtse is de *kuipersdissel*, het middelste de *wijnton* en het linkse een merk dat door Duco (Goudse merken, nr. 233) is aangeduid als de *beugel(tas)*. Alle drie merken hebben te maken met het kuipersambacht (afb. 2).

Afb. 1

Gildeschreen of kist van het Kuipersgilde

De kuipersdissel is een bekend kuipersgereedschap, een soort hamer met een zeer krom vooreinde en een rechthoekig achtereinde, om de hoepels van vaten aan te drijven (Van Dale, Groot Woordenboek). Maar wat is de functie van het linkse voorwerp: de beugel?

Kuipers kennen wel een beugelschaaf, wat een stuk gereedschap is om de duigen van de ton van binnen af te kanten, vòòr de inkrozing (inkeping) gemaakt wordt (Van Dale). Het lijkt mij echter niet, dat daarmee het afgebeelde voorwerp bedoeld is.

Krommenhoek en Vrij (blz. 51, nr. 248 en blz. 135, nr. 646) en noemen dit merk niet de beugel maar de passer, een verklaring die naar mijn mening betere papieren heeft dan de beugel (afb. 2 en 4). Linksonder in de hoek op het prentje van Jan Luyken ligt een dergelijke passer.

Het uithangbord (afb. 3) van een boekdrukker in Vlissingen in 1639 toont een voorwerp dat veel lijkt op het pijpenmerk, en draagt als onderschrift:
IN DE VERGULDE PASSER

De Kûiper .

Soo't niet en sluit, Het leckter uit .

De banden van aandachtig leeven
En't heilich woord van God ge geeven
Die moeten 't eedel Zielen Nat
in't menslick herte dicht besluiten ,
Of anders drooper 't Wijntie bûiten ,
En liet de mens een leedig Vat

< Afb. 2

De kuiper uit
"Het menselijk Bedrijf"

In de encyclopedie van Diderot en D'Alembert (1767-1777) staan veel gereedschappen van de kuiper afgebeeld. Onder andere de passer van het model zoals op de gildekist in Groningen. Dit type passer heet *veerpasser*.

Maar daaronder staat ook de passer van het model zoals we dat nu ook nog kennen. Dit is een zogenaamde *steekpasser*. (afb. 4).

Een dergelijk model steekpasser is ook bekend als pijpenmerk (Duco, nr. 202).

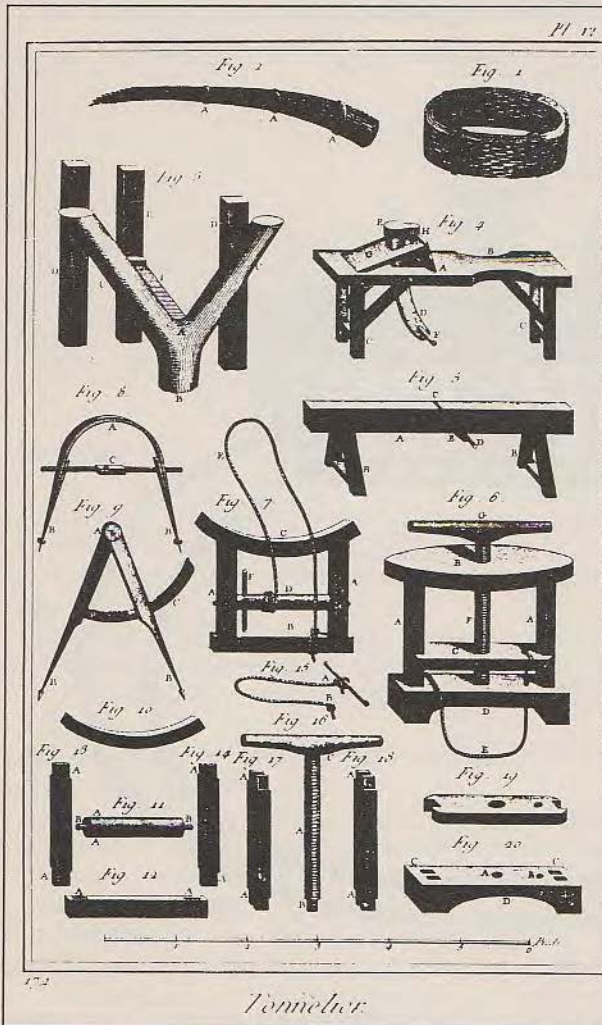
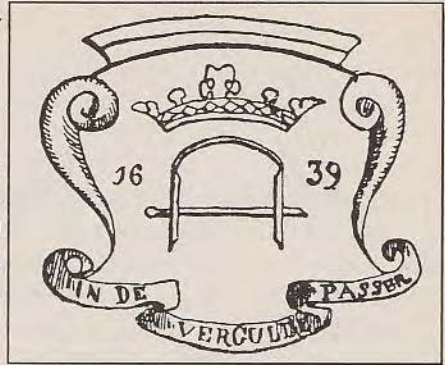
De beugel

Welk merk komt nu wel in aanmerking voor de benaming *de beugel* of *de beugeltas*?

Volgens Van Dale is een beugel onder andere "een metalen ring die door middel van scharnieren dubbelgeslagen kan worden en waaraan een tasje voor geld vastzit, knip; ook de gehele tas met sluiting", de beugeltas dus.

Uithangbord van een
boekdrukker in Vlissingen in 1639

Gerrit Cornelis van der Want Pzn pijpenfabrikant en secretaris van de pijpenfabrieken en pijpenhandel heeft in 1870 tekeningen gemaakt van - naar zijn zeggen - het oudst bestaande pijpenmakersmerkenbord.

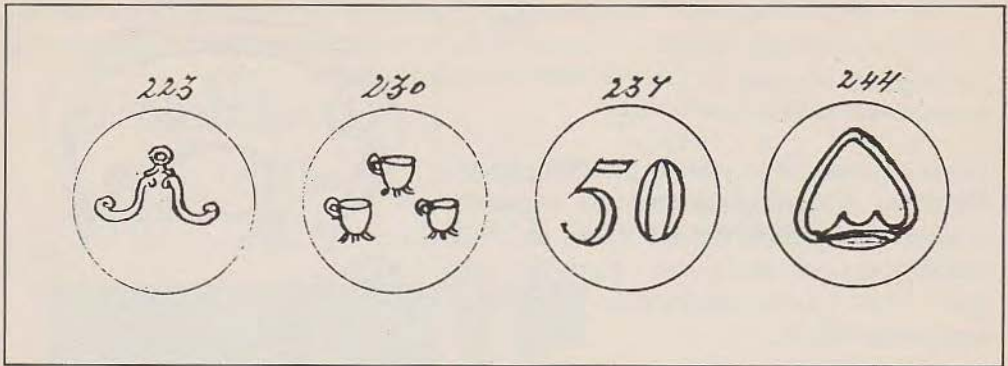
Door hem zijn de getekende merken ook benoemd. Nr. 223 (afb. 5) wordt door hem de *beugelknip* en nr. 244 het *hangjizer* of *pothanger* genoemd.

Over beide benamingen heb ik mijn twijfels.

In het boek "Opgravingen van Amsterdam" staat een foto van een beugel(tas) (afb. 6). Als we deze afbeelding vergelijken met de bekende merken, komt het merk dat door Don Duco in zijn Goudse pijpmerken wordt afgebeeld (blz. 23, nr.5, afb. 7) en wordt aangeduid met *stijgbeugel* en door Krommenhoek & Vrij (blz. 135, nr. 652) als 'treef' wordt benoemd, toch wel overeen - maar dan wel op z'n kop - met de beugel van een beugeltas.

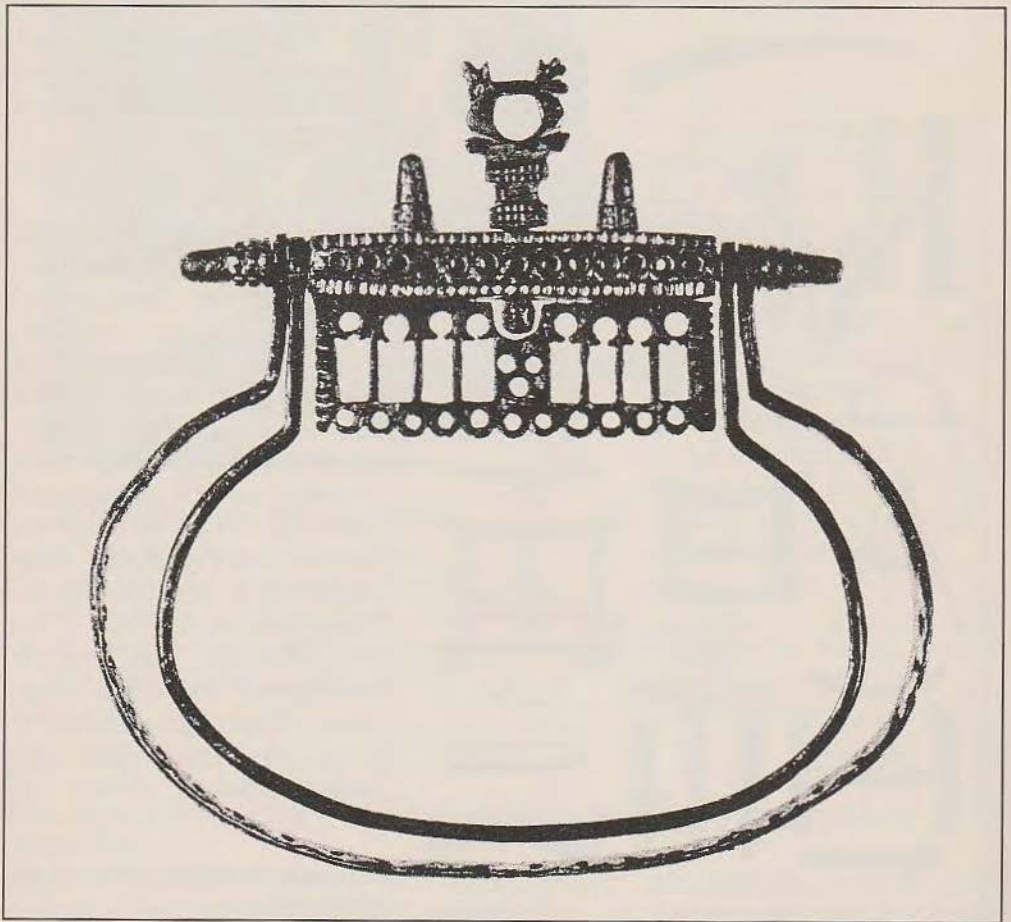
Encyclopedie van Diderot et D'Alembert

< Afb. 4

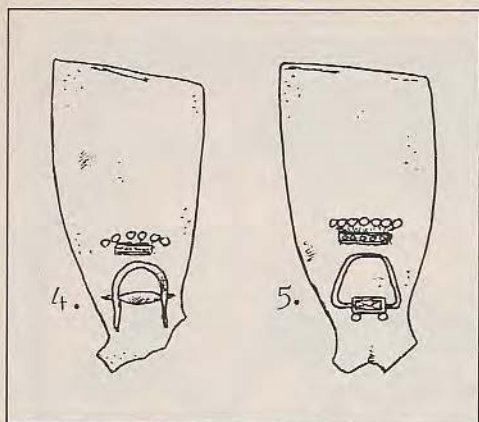
Afb. 5

'Beugelknip' (223) en 'hangijzer' getekend en benoemd door G.C. v.d. Want Pzn

Afb. 6

Beugel van een beugeltas, opgegraven in Amsterdam

< Afb. 7

De Passer (nr. 4) en de beugel (nr. 5) als de passer (uit Duco, 1975)

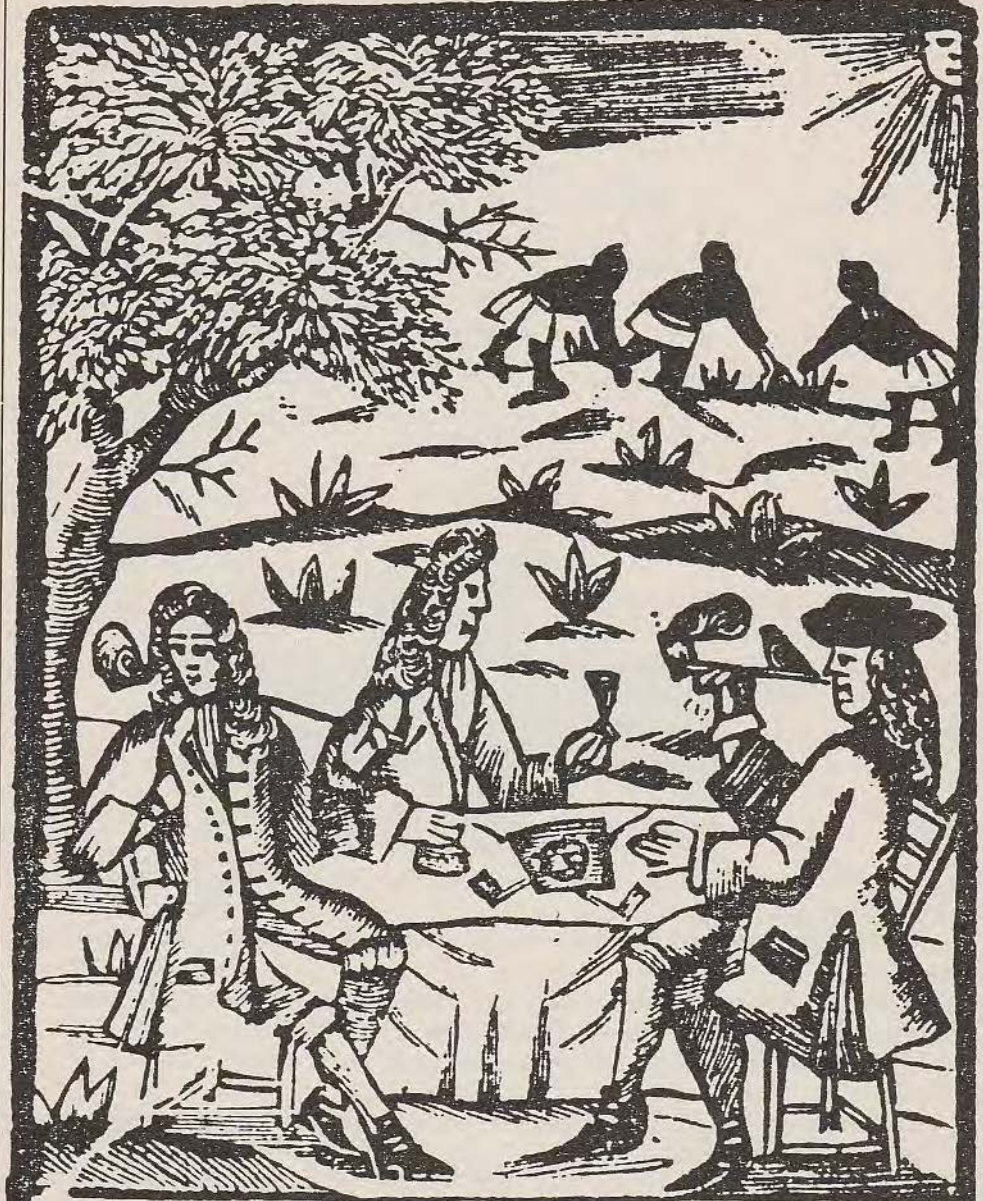
Het hielmerk dat door Krommenhoek & Vrij wordt vermeld als de beugel (nr. 208) is dat volgens mij niet. Ook nr. 244 in *afb. 5* zou dus wel eens een beugel kunnen zijn. Tot nu toe is dit merk de *beugel* alleen van zijmerken bekend.

Jan Vertore(n)	5 april 1725	gildeproef	de beugel
Jan Vertoore	1730		de beugel
Jan Vertoren	1746		de beugeltas
Jan Vertore	1759		de beugel
Jan Vertore	1768		de beugeltas
<i>uit het gilde 3 mei 1774</i>			
Cornelis Jansz de Vriendt	1667		passer
David Bouwijsz Verblauw	1677		passer
Gerrit Sas	3 mei 1709	proef	passer
Gerrit Sas	1730		de passer

Lijst van pijpenmakers met de merken beugel of passer

Literatuur

- Gids door het Museum van Oudheden voor de provincie en stad Groningen. B. van der Kamp, Groningen, 1916.
- D.H. Duco, 1982. Merken van Goudse pijpenmakers 1660-1940. De Tijdstroom, Lochem.
- Don Duco, 1975. Goudse pijpmerken, een bijdrage tot identificatie van uit witbakkende klei vervaardigde pijpen. Pijpenkamer Icon, Amsterdam.
- Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse taal. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage, 1976.
- W. Krommenhoek & A. Vrij (z.j.) Kleipijpen. Drie eeuwen Nederlandse kleipijpen in foto's. WEVO, Amstelveen.
- Johannes & Caspaares Luyken, 1694. Het Menselijk Bedrijf verbeeld in 100 Verbeeldingen van Ambachten, Konsten, Hanteeringen en Bedrijven. Amsterdam.
- J. van Lennep & J. ter Gouw. Uithangtekens, Gevelstenen en Opschriften. Foresta, Groningen
- J. van der Meulen, 1994. De "Gecroonde Roos" en andere pijpenmakersmerken van Gouda. Pijpelogische Kring Nederland & Stedelijke Musea Gouda.
- Jan Baart e.a., 1977. Opgravingen in Amsterdam. 20 jaar stadskernonderzoek. Fibula-Van Dishoeck, Haarlem.

LONDON'S VIRGINIA.